

Черниш М. М., бакалавр, Черниш О. В., к.е.н., доц.
Київський національний університет технологій та дизайну
ІТ-РИЗИКИ ТА ЇХ ЗВ'ЯЗОК З БІЗНЕС-РИЗИКАМИ

Анотація. Розглянуто сутність питання «ризик», питання, пов'язані зі специфікою ризиків, які виникають унаслідок здійснення різних видів діяльності підприємства, в тому числі й фінансової. Розкрито основи типології ризиків, з якими стикаються підприємства в умовах євроінтеграції. Описано фінансові та стратегічні шляхи виходу із скрутних ситуацій з точки зору ризик-менеджменту. Визначено сутності формування системи управління ризиками в організації, теоретично обґрунтовано і розроблено практичні підходи щодо формування системи управління ризиками. Досліджено зв'язок між ІТ-ризиками та іншими бізнес-ризиками, що виникають в процесі діяльності підприємства.

Ключові слова: ризик; ІТ-технології; стратегія; ризик-менеджмент; система управління.

Chernysh M., Chernysh O.
Kyiv National University of Technologies and Design
IT-RISKS AND THEIR CONNECTION WITH BUSINESS-RISKS

Abstract. The essence of the "risk" issue, issues related to the specifics of risks that arise as a result of the implementation of various types of enterprise activity, including financial ones, are considered. The foundations of the typology of risks faced by enterprises in the context of European integration are disclosed. Financial and strategic ways out of difficult situations from the point of view of risk management are described. The essence of the formation of the risk management system in the organization was determined, theoretically substantiated and practical approaches to the formation of the risk management system were developed. The relationship between IT-risks and other business risks that arise in the course of the company's activity has been studied.

Keywords: risk; IT-technologies; strategy; risk management; management system.

Вступ. Нині впевнено можна стверджувати, що ми живемо у часи, коли технології формують майбутнє. Кожен, хто залучений до бізнес сфери в реальному часі, знає, наскільки важливими стали інноваційні та інформаційні технології. Спочатку бізнес багато в чому залежав від робочої сили (кваліфікації, ефективності тощо), проте з розвитком ІТ-технологій бізнес прагне і мусить розвиватися разом з ними. Незалежно від напрямку та сфери бізнесу, ІТ-технології важливі для підвищення його ефективності. Оскільки, ІТ-технології мають вагоме значення для бізнесу, то в такому випадку ІТ-ризики також можна віднести до бізнес-ризиків.

Проблемам загальної сутності формування системи управління ризиками на підприємстві приділяли увагу у своїх працях багатьох українських і зарубіжних науковців та практиків. Серед яких, зокрема, можна виділити: А.Г. Загородній, Т.Є. Андрєєва, Л.О. Примостка, А.О. Єпіфанов, Т.В. Васильєва, А.Л. Мінін, Ф. Найт, І.А. Бланк, Т. Петровська, П. Сорока, С.В. Мочерний та ін. [1–6]. Проте, слід зазначити, що методичні положення з управління ІТ-ризиками та їх зв'язком з іншими бізнес ризиками, в працях цих авторів висвітлено недостатньо, що обумовило актуальність даного дослідження та вибір теми.

Постановка завдання. Наявність ризику в економічній діяльності підприємства означає, що для досягнення поставлених цілей, підприємству необхідно розробляти плани розвитку та прогнози з урахуванням ймовірнісного характеру настання тих чи інших подій. Для будь-якого підприємства вивчення та оцінювання ризиків необхідні для того, щоб, за можливості, завчасно спрогнозувати настання подій з негативними

наслідками, а також ідентифікувати небезпеку виникнення непередбачених втрат, збитків та недоотримання прибутку в порівнянні з запланованим [7].

Результати досліджень. Поняття ризику, як відомо, є наслідком тісної взаємодії таких понять, як актив, вразливість, загроза і збиток. Активи – це ключові компоненти інфраструктури і важлива інформація, яка опрацьовується в інформаційній системі.

Ризик – це потенційна можливість отримати в умовах усвідомлюваної та невизначеної в майбутньому завчасно невідомий результат негативного характеру. В науковій літературі зазначається, що інформаційна невизначеність (відсутність інформації про можливі стани системи, про зовнішнє середовище тощо) є середовищем появи та розповсюдження ризику.

Проблеми розробки та функціонування програмно-математичного забезпечення в принципі відрізняються від більшості технічних проблем. Основний фактор ІТ-ризиків пов'язаний з тим, що існують фундаментальні причини, через які програмне забезпечення не можна зробити настільки надійним, щоб бути впевненим у тому, що не виникне непередбачувана ситуація та безперебійна робота систем. При цьому ІТ-ризиків підвищуються з ростом обсягів та складності системотехнічних комплексів.

В той же час, розглядаючи підприємницькі ризики, можна стверджувати, що немає єдиного погляду на ризики і на їх співвідношення (чи тотожність) з бізнес-ризиками. Поділяючи ризики на рівні підприємства чи корпорації на ринкові, ділові (бізнес-ризиків), операційні та фінансові здійснюється велика помилка в класифікації, а саме, відбувається штучне звуження сфери бізнес-ризиків, до яких віднесено лише ті ризики, які безпосередньо пов'язані з діловими операціями компанії і торкаються ринків постачання та збуту. Враховуючи наведене вище, слід зазначити, що поняття бізнес-ризиків є набагато ширшим. Воно тісно пов'язане з ймовірністю неотримання (або недоотримання) підприємством очікуваного фінансового результату внаслідок впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, зниження рівня рентабельності та ділової активності, втрати ліквідності.

Слід відмітити, що відмінність бізнес-ризиків від підприємницького ризику полягає у тому, що останній, також охоплює ризики власників цього бізнесу (акціонерів, учасників, пайовиків). З погляду оцінювання та контролю бізнес-ризиків, одним з найвагоміших чинників є якісна природа ризиків, які досліджуються.

В процесі дослідження бізнес-ризиків науковцями розглядаються три категорії для ризик-менеджменту (рис. 1).

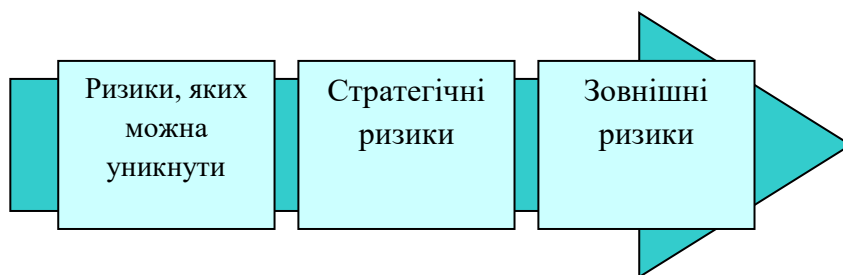

Рис. 1. Категорії для ризик-менеджменту

Успіх у сфері бізнесу залежить від чіткості, правильності та обґрунтованості обраної стратегії господарської, інвестиційної, інноваційної та фінансової діяльності підприємства, а також від наявності інформації про ризики, що загрожують бізнесу.

Крім того, слід зазначити, що для того, щоб запобігти бізнес-ризикам потрібно: визначити фактори та події, що можуть негативно вплинути на реалізацію цілей підприємства; варто зауважити, що ризики, які не будуть ідентифіковані на цьому етапі

не можна буде мінімізувати в майбутньому; виявити Бізнес-ризик краще на етапі процесу планування та бюджетування.

Аналіз статистичної інформації, дослідження звітів спеціалістами, моніторинг галузевих публікацій, а також активна участь в обговоренні на форумах, дають змогу спеціалістам ідентифікувати ризик.

Щоб вижити в умовах ринкових відносин, потрібно зважуватись на впровадження технічних інновацій і на сміливі нетривіальні заходи, може призвести до підвищення рівня ризику. Слід зауважити, що інновації – це момент, коли нові знання використовуються для розв'язання нових (а іноді і вже наявних) завдань. Щоб інновації справді «працювали» і давали позитивний ефект, потрібен зв'язок між наукою та (виробництвом).

Для будь-якого бізнесу важливим є не стільки уникнення ризику взагалі (адже це практично неможливо), скільки дослідження, передбачення, оцінювання, диверсифікація та управління ризиками з метою їх мінімізації, а за можливості і скерування їх в позитивний фактор у вигляді отримання додаткового доходу.

Бізнес-ризик виникають під впливом різних чинників, пов'язаних як з внутрішніми процесами підприємства, так і з зовнішніми (макроекономічними, регіональними, галузевими) аспектами. До найбільш важливих зовнішніх чинників можна віднести: інфляція (значне та нерівномірне зростання цін як на сировину, матеріали, паливо, енергоносії, комплектуючі, логістику, так і на продукцію і послуги підприємства); зміни в фінансовому середовищі (зміна банківських процентних ставок і умов кредитування, податкових ставок і митних зборів); зміни у відносинах власності і оренди, в трудовому законодавстві тощо.

Якщо розглядати ризик зі сторони бізнесу то це – ризик можливості недоотриманого прибутку або навіть збитків, пов'язаних з невизначеністю спричиненою певними факторами такими як конкуренція, зміна смаків та попиту споживачів, вартість введення, зміна урядової політики тощо. Діловий ризик виникає внаслідок впливу мінливості конкуренції, кон'юнктури ринку, асортименту товарів тощо.

Задача управління ризиками ІТ-проектів полягає у зменшенні впливу небажаних факторів на життєвий цикл проекту для отримання результатів максимально наближених до бажаних які відповідають поставленим цілям проекту автоматизації. Управління ризиками – сукупність методів аналізу і нейтралізації чинників ризику, об'єднаних в систему планування, моніторингу та коригуючих впливів [8]. Управління ризиками в процесі управління проектам визначається як комплекс заходів, що включають ідентифікацію, аналіз ризиків та прийняття рішень, направлених на зниження ймовірності та ступеня їхнього впливу на хід, результати та продукти цих проектів. Аналіз ризиків поділяють на два взаємодоповнюючі види: якісний та кількісний [8].

Двома основними чинниками, що найбільш часто призводять до зростання рівня бізнес-ризиків, є:

– внутрішній ризик – ризик, який виникає внаслідок подій, які відбуваються в середині підприємства. Ці ризики є контрольованими. Вони виникають через такі фактори, як страйки, зупинки роботи профспілки, аварії на виробництві, недбалість працівників, збій машин, технологічна застарілість, ІТ-ризик, пошкодження товару, спалах пожежі тощо.

– зовнішній ризик – ризик, що виникає внаслідок впливу зовнішніх подій і тому він не піддається контролю. Він може виникнути через коливання цін, зміни смаку споживачів, законодавчих норм, обставин непереборної сили тощо.

До головних ефективних напрямів регулювання ступеня ризику (як бізнес так і ІТ) належать:

– уникнення ризику – заходи, що спрямовані на недопущення ризикових ситуацій. Ризикові ситуації виступають об'єктом превентивних заходів, які, у свою чергу, поділяються на універсальні (характерні для різних видів ризику та за суттю мають однаковий характер впливу) і спеціальні (спрямовані на недопущення окремих видів господарського ризику);

– вирівнювання ризику – процес нейтралізації негативного впливу здійснення ризикових операцій за рахунок паралельного проведення операцій, що дають гарантовано позитивний результат чи здійснення розподілу втрат серед суб'єктів, які причетні до бізнес-ризиків. Для вирівнювання ризику потрібні незначні витрати. Вирівнювання ризику виступає невід'ємним складовим елементом підприємницьких дій, свідченням високої економічної культури працівників досліджуваного підприємства. У залежності від змісту здійснюваних заходів є такі види вирівнювання ризику: вирівнювання ризику в просторі, вирівнювання ризику в часі та диверсифікація ризиків;

– збереження ризику на існуючому рівні. Це можливо за рахунок створення резервних фондів, самострахування підприємства, отримання кредитів, позик, державних дотацій для компенсування збитків та відновлення виробництва;

– зниження ризику – зменшення або розмірів можливого збитку, або ж ймовірності настання несприятливих подій. Найчастіше воно досягається за допомогою здійснення попереджувальних організаційно-технічних заходів, оптимізації товарно-матеріальних запасів, зменшення простоїв обладнання та лімітування.

У практиці ризик-менеджменту існують також певні форми профілактики ризику, серед них можна відмітити:

1. Мінімізація ризиків – сукупність дій, які направлені на зниження ризику шляхом його попередження або уникнення.

2. Диверсифікація ризиків, що дозволяє уникнути частини ризику при розподілі капіталу між різноманітними видами діяльності підприємства.

3. Лімітування ризиків – проводиться за тими видами господарської діяльності та господарських операцій, що можуть постійно виходити за встановлені межі допустимого ризику.

4. Отримання додаткової інформації – це один із найважливіших способів зниження ризику. Цілком природно, що якби у менеджера була б більш повна інформація, то він міг би зробити кращий прогноз та знизити ступінь ризику.

Система профілактики ризиків хоч і знижує ймовірність їхнього виникнення, але вона не в змозі нейтралізувати всі пов'язані з ними негативні фінансові наслідки. Частково цю роль може взяти на себе внутрішнє страхування ризиків, яке проводиться в рамках самого підприємства.

Висновки. Інформаційно-технологічний прогрес останніх десятиліть справив значний вплив на всі сфери життя, в тому числі інформаційні технології – ІТ-значно збільшили можливості ведення бізнесу.

Інноваційна діяльність, прагнення до конкурентної переваги підштовхує підприємство впроваджувати новітні досягнення науки, випускати нову продукцію та впроваджувати новітні технології, нову систему управління працею та виробництвом з метою утримання лідируючих ринкових позицій, що поєднується з численними ризиками, вплив яких на результати господарювання доволі значний. У зв'язку з цим своєчасне, оперативне та коректне оцінювання ІТ- та бізнес-ризиків сьогодні є актуальним питанням для більшості суб'єктів господарювання.

Список використаної літератури

1. Андреева Т. С., Петровська Т. Е. Ризик у ринковій економіці: навч. посіб. Харків: Бурун Книга, 2015. 128 с.
2. Бланк И. А. Управление финансовыми рисками. К.: Ника-Центр, 2005. 600 с.

3. Васильєва Т. А., Красюк І. В. Концептуальні засади побудови механізму управління кредитним ризиком банку. *Управління ризиками банків: монографія: у 2 т. Т. 1. Управління ризиками базових банківських операцій*. А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін. За ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова та д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. С. 102–128.
4. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. 2-ге вид., випр. та доп. Львів: Центр Європи, 1997. 576 с.
5. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. Львів: Світ, 2006. Т. 2. 568 с.
6. Сорока П. М., Сорока Б. П. Економічні та фінансові ризики: навч. посіб. для дистанційного навчання. За наук. ред. О. Д. Гудзинського. К.: Університет «Україна», 2016. 266 с.
7. Данченко О. Б. Огляд методів аналізу ризиків в проектах. *Управління проектами та розвиток виробництва: зб. наук. пр.* СНУ ім. В. Даля. 2007. № 1 (21). С. 57–64.
8. Листер Т., Демарко Т. Вальсируя с медведями. Управление рисками в проектах по разработке программного обеспечения. М.: Компания р.п. Office, 2005. 196 с.